

АНАЛІЗ РИНКУ ПАСАЖИРСЬКИХ ЗАЛІЗНИЧНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ГАЛУЗІ

Ю. С. Бараш, д. е. н., професор, зав. кафедри «Облік, аудит та інтелектуальна власність»,
Т. Ю. Чаркіна, к. е. н., доцент кафедри «Економіка та менеджмент»,
Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту ім. академіка В. Лазаряна

Для підвищення конкурентоспроможності залізничних пасажирських перевезень було досліджено та проаналізовано фактори, які безпосередньо впливають на конкурентну боротьбу на ринку транспортних послуг, розроблено методи конкуренції, які можна рекомендувати пасажирському департаменту для підвищення ефективності його діяльності.

Ключові слова: ринок транспортних послуг, конкуренція, конкурентоспроможність пасажирських перевезень

Публічне акціонерне товариство «Українська залізниця» (ПАТ «УЗ») впроваджує деякі заходи (у межах фінансових можливостей) з метою підвищення конкурентоспроможності пасажирських перевезень завдяки оновленню вокзалів, введення прискореного та швидкісного руху, закупівлі рухомого складу нового покоління вітчизняного та закордонного виробництва, підвищення комфортності поїздів та якості наданих послуг. Але цих заходів недостатньо аби відшкодувати у автомобільного та авіаційного транспорту втраченої частини перевезень на ринку транспортних пасажирських послуг. Оптимального вирішення цієї проблеми не можливе без детальний аналіз ринку пасажирських перевезень та встановлення пріоритетного розвитку на окремих його сегментах залізничного транспорту.

В Україні існує ринок транспортних послуг, зокрема з перевезення пасажирів. На ньому відбувається внутрішньогалузева конкуренція на перевезення пасажирів залізничним, автомобільним, авіаційним, річковим, морським та міським

транспортом. Така конкуренція характеризується боротьбою за збільшення обсягів перевезень через зменшення витрат та поліпшення якості наданих послуг.

Практично всі види транспорту провели реформування відповідно до умов сучасного ринку. Лише залізничний транспорт залишається монополією, яка без підтримки уряду з кожним роком погіршує показники своєї діяльності. Така модель ринку транспортних послуг, на якій одночасно працюють різні види транспорту з різними принципами організації ринку, називається недосконалою конкуренцією.

З огляду на це, можна запропонувати таке термінологічне визначення конкурентоспроможності пасажирських залізничних перевезень — це перевезення, що мають особливі властивості (надійність, ритмічність, безпека руху, комфорт, відносно висока швидкість і низька собівартість перевезень та розвинутий спектр додаткових послуг), які відрізняють їх від інших видів перевезень і відповідають потребам та вимогам конкурентного ринку з урахуванням величини витрат на задоволення запитів пасажирів.

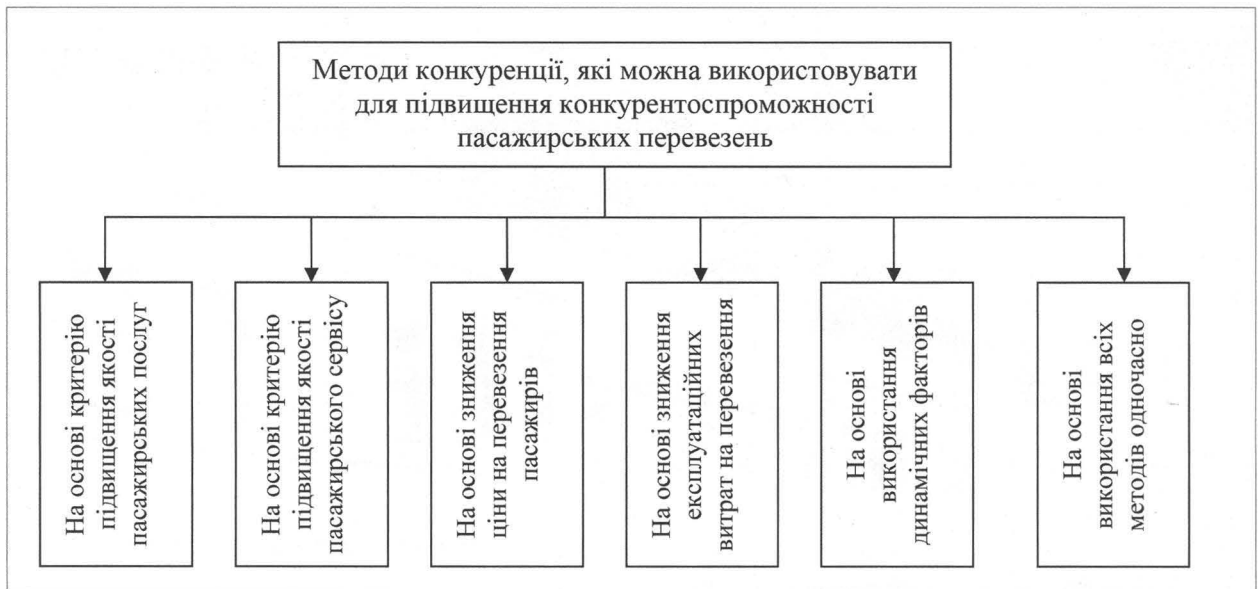

Рис. 1. Методи конкуренції, які можна використовувати для підвищення конкурентоспроможності пасажирських перевезень.

Якщо порівняти нове термінологічне поняття конкурентоспроможності пасажирських залізничних перевезень з властивостями пасажирських перевезень, що вже існують, то можна зробити висновок, що останні не відповідають еталонним значенням за деякими показниками. Наприклад, комфортність, швидкість руху та спектр додаткових послуг ідуть в розріз з європейськими стандартами. Для підвищення конкурентоспроможності пасажирських перевезень необхідно розробити методи конкуренції, які можуть базуватися на основі (рис. 1):

- критерію підвищення якості послуг (нецінова);
- критерію підвищення якості сервісу споживачів послуг;
- зниження ціни послуги (цінова);
- зниження експлуатаційних витрат;
- використання динамічних факторів, які характеризують якість процесу управління (швидкість, ритмічність, безпечність, надійність, адаптивність тощо);
- використання кількох або усіх попередніх методів конкуренції.

До першого методу конкуренції можна віднести підвищення комфортності пасажирських перевезень через впровадження вагонів нового покоління з вакуумними туалетами, системами кондиціонування повітря, телевізорами, додатковими панелями управління послугами, оптимальними розмірами купе тощо.

До другого методу конкуренції належить система додаткових послуг, що надаються пасажирам на вокзалах та поїздах. Зараз їх існує близько 110, але цей спектр можна розширити завдяки впровадженню удосконаленого продажу квитків через Інтернет, продажу обідів за типом авіаційних тощо.

До третього методу конкуренції можна віднести зниження цін на вартість квитків у періоди зниження інтенсивності перевезень упродовж року або тижня, зниження вартості квитка на верхню полицю та за попереднім продажем.

До четвертого методу конкуренції варто віднести зниження експлуатаційних витрат на перевезення пасажирів завдяки удосконаленню організації руху поїздів, наприклад, за допомогою кільцювання пасажирських поїздів одночасно на кілька напрямків за різними схемами; впровадження денних поїздів; скорочення термінів простою рухомого складу в пункті обороту та в очікуванні відправлення поїздів за графіком на станціях їх формування тощо.

До п'ятого методу конкуренції належить впровадження в Україні швидкісного руху пасажирських поїздів зі швидкостями 160 – 200 км/год. та терміном поїздки до 6 годин, що дозволить перехопити частку авіаційних та автомобільних перевезень (саме тоді для підвищення комфорту в нічних поїздах термін поїздки в них буде збільшено до європейських норм — 10 годин), а також зміна управління пасажирським господарством за вертикально-інтегрованою схемою. Для цього Укрзалізниця проводить реформування всіх господарств.

Далі доцільно також дослідити фактори, які безпосередньо впливають на конкурентну боротьбу на ринку транспортних послуг:

1. Розмір ринку транспортних послуг. Чим він більший, тим більше загострюється конкурентна боротьба між видами пасажирського транспорту. Зараз залізничний транспорт відповідно до Директив ЄС та умов сталого розвитку суспільства мусить відібрати у автомобільного транспорту назад свою частку.

2. Швидкі темпи зростання ринку транспортних послуг загострюють боротьбу та полегшують проникнення пасажирських перевезень на цей ринок. Це відбувається в основному завдяки впровадженню швидкісного руху, комфортабельних вагонів нового покоління, підвищення мобільності населення та сталого розвитку суспільства.

3. Ліквідація надлишкових потужностей та непрофільних активів пасажирського господарства призводить до зниження цін на перевезення пасажирів та підвищення попиту на залізничні перевезення.

4. Впровадження гнучких цін й тарифів на пасажирські перевезення залізничним транспортом у періоди зниження обсягу перевезень, сезонних і тижневих коливань, що значно підвищують його конкурентоспроможність.

5. Підвищення стандартів якості наданих послуг, безпеки руху, покращення конструкції вагонів підвищує імідж залізничних пасажирських перевезень і збільшує обсяги пасажирообороту.

6. Вимоги до розміру обсягів капітальних вкладень та умов повернення кредитів і ризику, які пов'язані з інвестуванням у розвиток галузі, дуже впливають на рівень конкурентної боротьби й швидкість проникнення на ринок.

7. Економія на масштабах пасажирських залізничних перевезень через введення нових поїздів.

8. Швидке оновлення рухомого складу та впровадження нових видів пасажирських перевезень.

Для подальших досліджень варто визначити поняття «ринок транспортних послуг». Враховуючи відомі формулювання,

Табл. 1. Характеристики ринку залізничних послуг з перевезень пасажирів

Параметри ринку	Форми ринків			
	Досконала або чиста конкуренція	Монополістична конкуренція	Олігополія	Монополія
Кількість організації, що надають послуги	Багато (поява на ринку не можлива)	Багато, але кожний з них має суттєві відмінності (поява на ринку проблематична)	Мало (найбільш можлива структура ринку)	Одна (найбільш можлива структура ринку до закінчення реформи Укрзалізниці)
Кількість покупців транспортних послуг	Багато	Багато	Багато	Багато
Сила конкуренції	Дуже сильна	Сильна	Слабка	Відсутня
Частка на ринку транспортних послуг	Мала	Мала	Велика	Увесь ринок
Доступ до ринку	Відкритий	Обмежений	Обмежений	Блоковано
Обсяг продажу послуг	Дуже малий	Визначається конкурентною спроможністю та змогою учасників ринку	Визначається конкурентною спроможністю та змогою учасників ринку	Визначається попитом на зазначений вид перевезень
Політика ціноутворення	На основі закону попиту та пропозиції	На основі попиту та конкурентоспроможності	Визначається попитом на перевезення та змогою учасників ринку	Визначається монополістичним попитом на перевезення
Якість послуг	Дуже висока	Дуже висока	Висока	Визначається ситуацією на ринку

можна запропонувати таке термінологічне поняття: ринок пасажирських транспортних послуг — це умовне місце купівлі та продажу послуги на перевезення пасажирів, які відбуваються на теренах України та закордоном в умовах інтенсивної конкуренції з дотриманням етичних й правових норм і правил.

За територіальним принципом в Україні можна виділити такі ринки:

- міських перевезень;
- приміських перевезень;
- регіональних перевезень;
- перевезень у дальньому сполученні;
- перевезень у міжнародному сполученні.

Кожний з перерахованих вище ринків має своїх учасників.

На міському ринку можуть конкурувати між собою міський залізничний, автомобільний та річковий транспорт. На приміському ринку конкуренти майже ті самі, але замість міського його учасниками є авіаційний та морський транспорт, які мають дуже малі обсяги перевезень. На регіональному ринку між собою конкурують усі види транспорту, окрім міського. На ринку перевезень пасажирів у дальньому сполученні ті самі конкуренти, що і на регіональному, але обсяги перевезень річковим транспортом значно скоро-

чуються, а морський транспорт конкурує з іншими учасниками ринку лише між містами, які розташовані у межах Чорного моря.

На ринку перевезень пасажирів у міжнародному сполученні на суходолі між собою конкурують залізничний з авіаційним та автомобільним транспортом, а на акваторії морів та океанів — лише морський з авіаційним транспортом. Європа останнім часом впроваджує обмеження на перевезення пасажирів у автобусах територією транзитних країн, оскільки автомобільний транспорт не є екологічним. Значний інтерес становить можливість появи на ринку залізничних пасажирських перевезень різних форм його організації (табл. 1).

У табл. 1 можемо простежити, що радикальна перебудова ринку залізничних пасажирських послуг в Україні дуже проблематична, оскільки це потребує часткового погашення Урядом збитковості соціально спрямованих перевезень та закупівлі приватними компаніями-операторами дуже дорогого рухомого складу. У Росії, наприклад, є лише малий відсоток приватних компаній-операторів пасажирських залізничних перевезень.

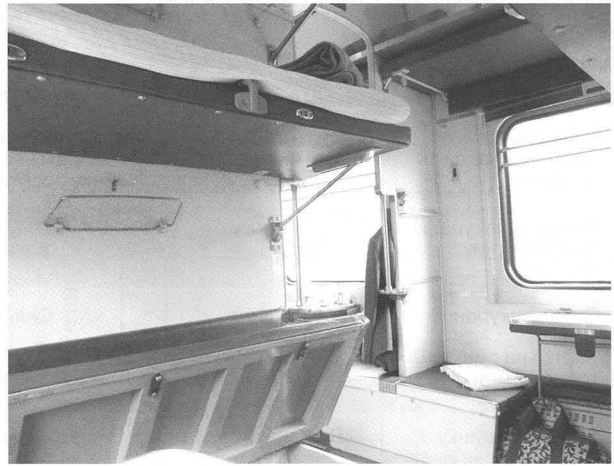
При формулюванні стратегії поведінки продавця послуг залізничних перевезень (Укрзалізниці) на сучасному ринку залежно від сили конкуренції у транспортній галузі важливими є такі поняття:

- адаптація — це пристосування системи або її окремих компонентів до нових умов. Для залізничного транспорту такою адаптацією є реформування залізничної галузі з організацією нової моделі управління;
- диверсифікація — це розширення асортименту послуг та зміна їх виду, освоєння нових видів перевезень з метою більш ефективного використання своїх конкурентних переваг. Таку диверсифікацію на Укрзалізниці можна провести завдяки впровадженню нових видів перевезень: міських (вагон-трамвай), швидкісних (денні поїзди) та високошвидкісних (ізолювані перевезення спеціальними поїздами із середніми швидкостями 300 км/год та більше);
- диференціація — розподіл системи (технічної, соціально-економічної, виробничої), або процесу на більш дрібні,

або самостійні компоненти з метою ефективнішого використання економічних законів, законів організації, наукових підходів та принципів управління. Для залізничної галузі це впровадження вертикально-інтегрованої структури управління з розділенням на окремі види перевезень та виробництв (вантажні, пасажирські, приміські перевезення і утворення окремої компанії інфраструктури);

- інтеграція — поглиблення, посилення взаємодії, взаємозв'язку та співробітництва суб'єктів господарювання, або управління, з метою використання кожним суб'єктом своїх ексклюзивних можливостей та конкурентних переваг на благо усіх суб'єктів та отримання загального ефекту. Для залізничного транспорту — організація управлінських вантажних компаній з об'єднанням функцій комерційного та вагоноремонтного Головних управлінь тощо;
 - інновація — це впровадження або використання новацій у будь-якій сфері діяльності (патенти, ліцензії, ноу-хау, нові моделі, методи, програми тощо) з метою реалізації ексклюзивних переваг та отримання будь-якого ефекту. Для залізничного транспорту це більш активне впровадження кільцювання пасажирських поїздів, швидкісних денних поїздів, організація приміських перевезень із заходом спеціального рухомого складу у великі міста тощо;
 - концентрація — це зосередження діяльності на вузький напрям, який має довгострокові конкурентні переваги. Наприклад, збільшення швидкості руху пасажирських та приміських поїздів підвищеного комфорту тощо.
- Отже, в пасажирських перевезеннях в Україні мають використовуватися всі перераховані стратегії поведінки

з метою підвищення конкурентоспроможності на ринку пасажирських транспортних послуг.

Таким чином, було запропоновано удосконалити термінологічні поняття «конкурентоспроможності пасажирських залізничних перевезень» та «ринку транспортних послуг»; розроблено класифікацію методів конкуренції, які можна використовувати для підвищення конкурентоспроможності пасажирських перевезень; проаналізовано характеристику ринку залізничних послуг з перевезень пасажирів; запропоновано для підвищення конкурентоспроможності пасажирських перевезень на сучасному транспортному ринку використовувати одночасно такі стратегії поведінки продавця послуг: адаптацію, диверсифікацію, диференціацію, інтеграцію, інновацію та концентрацію.

ЦЬОГО РОКУ УКРЗАЛІЗНИЦЯ ЗМОНТУЄ ПОНАД 600 НОВИХ ЕЛЕКТРИЧНИХ КОЛОНОК ДЛЯ КОНДИЦІОНУВАННЯ ПОЇЗДІВ ТА БІЛЬШЕ 20 ДЛЯ ЕЛЕКТРООПАЛЕННЯ

Укрзалізниця з 2016 року в пунктах підготовки пасажирських поїздів до рейсів встановлює електричні колонки для підключення вагонів, обладнаних системами кондиціонування та комбінованого опалення. У 2017 році будуть змонтовані 614 нових колонок зовнішнього електроживлення для охолодження та 22 для обігріву салонів вагонів. Закупівля обладнання та монтажні роботи тривають.

Монтаж колонок зовнішнього живлення на 3000 В і 380 В залізничники розпочали з вересня минулого року та планують закінчити до початку цьогорічних літніх і зимових перевезень. За цей період Укрзалізниця змонтувала 50 нових електричних колонок для систем кондиціонування та 15 колонок для електроопалення поїздів.

Загалом, з урахуванням монтажу нових та відновлення роботи існуючих, працюватимуть 785 колонок зовнішнього електроживлення для охолодження та 41 для обігріву. Це дозволить подавати на посадку вагони охолоджені влітку та обігріті взимку.

Цього року колонки влаштують у парках технічного обслуговування вагонів перед відправленням у рейс станцій Ковель, Чернівці, Одеса-Головна, Одеса-Товарна, Харків-Сортувальний, Київ-Пасажирський, Київ-Московський, Дніпро, Запоріжжя-1, Кривий Ріг.

Рішення про встановлення колонок зовнішнього живлення минулого року прийняло правління ПАТ «Укрзалізниця». Як зазначив керівник товариства Войцех Балчун, інвестиції у додаткове обладнання дозволять вирішити проблему, що накопичувалася десятиліттями. «У фокусі змін підходів до обслуговування пасажирів, що ми запроваджуємо, — новий рівень сервісу та комфорт перевезень. Ведемо роботу одночасно за багатьма векторами: це і підготовка вагонів до рейсів, нові стандарти постільної білизни, поліпшення санітарного стану, закупівля нового рухомого складу, створення вертикалі — пасажирської компанії. Суспільство очікує швидких змін, ми не сповільнюємо темп, просто багато проблем накопичувалося у галузі роками, які складно розв'язати водночас. Наші конкретні дії дадуть нашим клієнтам відчутні якісні зміни», — зазначив Войцех Балчун.

Минулого року колонки змонтували в пунктах формування й обігу поїздів: Маріуполь, Костянтинівка, Харків-Сортувальний. Також відновили роботу існуючої 121 колонки для охолодження (ст. Херсон — 12 од., ст. Миколаїв-Вантажний — 44 од., ст. Черкаси — 7 од., ст. Кременчук — 5 од., ст. Ужгород — 20 од., ст. Івано-Франківськ — 33 од.) та 4 для обігріву (ст. Одеса-Головна).

За матеріалами <http://www.uz.gov.ua>